

Hol dolgoznak a falusi fiatalok? Kötődéstípusok és foglalkozási karakterek a kistelepülésen élő fiatalok körében

CSOBA JUDIT¹

ABSZTRAKT

A lokális kötődés egyik meghatározó eleme a munkavégzés és a jövedelemszerzés lehetősége. Különösen fontosak ezek a tényezők az alacsony lélekszámú rurális térségek kistalvaiban, ahol a termelési szerkezetben és a földtulajdonviszonyokban bekövetkezett változások miatt napjainkban egyre kevesebb a munkalehetőség. A megélhetést biztosító munka és jövedelem hiányában a falusi fiatalok körében általánossá vált az elvándorlás, a falvak elöregednek, elnéptelenednek. A falusi fiataloknak egy szűkebb köre azonban a településen marad és mellettük megjelennek a városi térségekből kitagozódó új betelepülők is.

A 12 településen készült 104 interjúra épülő esettanulmány során arra keressük a választ, hogy a mintába került 19–25 éves fiatalok kényszerként vagy lehetőségként azonosítják, hogy egy kislélekszámú faluban élnek. Peremhelyzetű státuszukkal magyarázzák, hogy nincs más választásuk, mint az olcsónak tételezett falusi lét, vagy éppen ellenkezőleg, a vidéki életmódot preferáló tudatos választás eredményeként maradnak a kislélekszámú településeken?

Tanulmányunkban a munkavállalási stratégiákra fókuszálva keressük a célcsoport lokális kötődésének dimenzióit és bemutatjuk az adott keretek között kialakuló foglalkozási karaktereket is.

KULCSSZAVAK: lokális kötődés, falusi fiatalok, munkaerőpiaci státusz, foglalkozási karakterek

ABSTRACT

Where do young villagers work? Types of social bonds and occupational characters of young generations living in small villages

One of the defining elements of local identity is the opportunity to work and the chance of earning money. These factors are especially important in small villages within low-populated rural areas, where due to changes in the production structure and land ownership job opportunities become less and less. In the absence of livelihood opportunities and adequate income for young people living in the countryside, the migration process is intensifying, the villages are aging and

¹ Debreceni Egyetem, Politikatudományi és Szociológiai Intézet, egyetemi tanár, csoba.judit@arts.unideb.hu

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

become more and more depopulated. A smaller part of young villagers however remain in the settlement, with new marginalized settlers from urban areas, who appear alongside them.

Our case study, based on 104 interviews in 12 settlements, seeks to find whether young people – aged 19–25 – look at village life as a constraint or an opportunity. The central question is whether they think that this marginal status, with an assumingly cheap village life, is the only choice for them, or they are convinced that they are staying in small villages due to their conscious choice in favour of a rural lifestyle.

Focusing on employment strategies, the aim of this paper is to look at the dimensions of local attachment of the target group, and to show the various labour market characteristics of the target group that develops within the given framework.

KEYWORDS: *local attachment, village youth, labour market status, employees characters*

Bevezető

A lokális kötődés egyik meghatározó eleme a munkavégzés és a jövedelemszerzés lehetősége (Bóhm 2000). A rendszerváltást követően a vidéki kistelepülések azonban egyre kevesebb munkalehetőséget kínáltak a helyben élőknek. A termelőszövetkezetek felszámolásával, a termőföldek értékesítésével és a közeli városok termelőegységeinek privatizációjával a legutóbbi évekig folyamatosan csökkent a munkahelyek száma, s ezzel arányosan szélesedett a munkanélküliek és passzív ellátásban részesülők köre (Csoba 2017). A kedvezőtlen munkaerőpiaci változások a kistelepüléseken kétirányú folyamatot indítottak el: a mobilabb és tőkeerősebb csoportok kiáramlottak, elköltöztek, s helyüket a vidéki terekbe visszatörődők foglalták el. A stabil munkajövedelem hiányában az új beköltözők számára az alacsonyabb településszint csökkentett költségei és az önellátás ígérete nagy vonzerőt jelentett. Az ígéretek azonban a legtöbb esetben nem teljesültek, s a folyamatosan végbemenő lakosságcsere miatt – kevés kivételtől eltekintve – a lokális közösségek megmaradt hálózata is széttöredezett (Kovács 2016, Váradi 2016).

A 2009-ben elindított „Út a munkához” program, majd a 2011-től széles körben alkalmazott közmunka programok jelentős változást hoztak a vidéki terek foglalkoztatás szerkezetében is. A szomszédos városokban lassan megjelenő, piaci szereplők által kínált munkahelyek mellett széles körben elérhetővé váltak a közfoglalkoztatás keretében szervezett munkakörök még a leghátrányosabb célcsoportok számára is (Vida – Vidra 2016). Az utóbbi évek gazdasági konjunktúrája pedig a nyílt munkaerőpiacra való visszalépés esélyét hozta el kutatásunk célcsoportja, a falun élő fiatalok számára is.

Esettanulmányunkban arra keressük a választ, hogy ezek a korlátok és esélyek hogyan érintették a kistelepülésen élő 19–25 év közötti fiatalokat. Milyen hagyományok élnek tovább a fiatalok munkavállalásával kapcsolatban, és milyen új alternatívák kínálóznak a falusi terekben a munkavégzés, jövedelemszerzés terén. Az in-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

terjük elemzése során legfőképpen arra voltunk kíváncsiak, milyen markáns típusok rajzolódnak ki a fiatalok körében a munkaerőpiaci szerepvállalás alapján.

A kutatás módszertani keretei

A falusi fiatalok élethelyzetének megismerésére irányuló kutatás az MTA Kiválósági Együttműködési Program Mobilitás Kutatási Centrum programja keretében a Debreceni Egyetemen zajlott. Az adatfelvételre 2018-ban került sor. A kutatásba vont települések lélekszáma 2500 fő alatt volt. A mintába olyan 19–25 év közötti falusi fiatalok kerültek, akik többnyire befejezték tanulmányaikat, és a falujukban maradtak. A mintába kerülés további feltétele volt, hogy a kiválasztott fiatalok szülei is ugyanazon a településen éljenek. A kutatás során 12 településen összesen 104 interjút készítettünk, 53 fiatallal és 51 szülővel. Az interjúalanyokat nem valószínűségi mintavétellel választottuk ki.

A tanulmány készítésekor elsődlegesen a fiatalokkal készített interjúkat elemeztük (53 interjú), de a munkaerőpiaci státuszra és az azt meghatározó tényezőkre vonatkozó elemzéshez felhasználtuk a szülőkkel készített interjúk részleteit is. Mindkét csoport esetében törekedtünk az alapvető munkapiaci jellemzők megismerésére, hogy értelmezési keretet adhassunk a fiatalok céljainak, vágyainak és az általuk bemutatott nehézségeknek.

Az esettanulmány biztosította keretek között kiemelten a munkaerőpiaci státuszt meghatározó iskolai és szakmai végzettséget, a háztartás szerkezetét és a végzett munka jellegét elemeztük. A mobilitást/immobilitást – mint a falusi fiatalok körében végzett vizsgálatok egyik domináns dimenzióját – elsődlegesen földrajzi értelemben vizsgáltuk, vagyis azt figyeltük, hogy a fiatal életében, vagy a családjában milyen gyakran fordul elő a külföldi munkavállalás, a távolsági ingázás és a napi bejárás. A társadalmi értelemben vett mobilitás elemzésére ebben az esettanulmányban két ok miatt sem vállalkoztunk. Egyfelől a mobilitás témaköre egy másik tanulmányban hangsúlyosan előtérbe kerül, s szerettük volna elkerülni az ismétlődéseket. Másfelől az is visszatartott bennünket, hogy a fiatalok egy része – meghatározóan a hátrányos helyzetű csoportokhoz tartozó fiatalok – nem ismerték a szüleik iskolai és szakmai végzettségét. A nagyszülőkkal kapcsolatos ismerethiány pedig nem csupán a peremhelyzetű csoportokra, hanem a fiatalok meghatározó részére jellemző volt, így a társadalmi mobilitás elemzése háromgenerációs metszetben jelentős adathiányba ütközött.

Mindezeknek megfelelően a tanulmány a falusi fiatalok számára kínálkozó munkalehetőségek feltárására és az adott keretek között kialakuló foglalkozási karakterek bemutatására vállalkozik.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

Munkalehetőségek a rendszerváltást megelőzően, avagy a minták és hagyományok szerepe

*„[A]ki itthon nem talált munkát, az elment, bejárt Nyíregyházára a kisvonattal. Én tizenhárom évig jártam be... jószágtartással is foglalkoztunk a munka mellett „
(59 éves érettségizett nő)*

A rendszerváltás előtti munkalehetőségekre rákérdezve arra voltunk kíváncsiak, hogy a fiatalok ismerik-e az elmúlt évtizedek hagyományait, tudják-e, hogy régebben hogyan éltek, hol dolgoztak a falu lakosai. Eljártak-e a faluból az emberek dolgozni? Ha igen, hova, milyen messzire? Milyen munkákat végeztek, akik eljártak, és akik helyben maradtak?

A település munkavégzéssel, jövedelemszerzéssel kapcsolatos hagyományainak elemzését és értelmezését nem könnyítette meg az a tény, hogy a megkérdezett fiatalok szülei és nagyszülei igen széles idődimenziót fednek le. Bár az 1. sz. táblázatban megpróbáltuk összefoglalni a kutatásban érintett három generáció munkavégzésének általános keretfeltételeit, azt mindenképpen el kell mondanunk, hogy az esetek közel negyedében a 18–20 éves fiatalnak a szülei alig 35–40 évesek. Náluk tehát akár az is igaz lehet, hogy a nagyszülők többnyire valóban közmunkások voltak az elmúlt 10 évben.

A) SZÜLŐI, NAGYSZÜLŐI MINTÁK A MUNKAVÁLLALÁSHOZ, KARRIERTERVEZÉSHEZ

Az esettanulmány készítésekor elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen hagyományok, munkalehetőségek voltak korábban a településen, a szülők, nagyszülők, vagy a közvetlen környezet életútját ismerve milyen minták rajzolódtak ki a fiatalok pályaképének formálódásához.

Az ötvenes éveiben járó szülői generáció még saját élményre építve tudja, hol lehetett dolgozni, pénzt keresni a rendszerváltás előtt. Több esetben pontos képet ad a változás folyamatáról is.

„Hát a rendszerváltás előtt Bercelen azért volt munka. Üzemelt régen a téglagyár, volt a TSZ telep. A TSZ 300-400 embernek adott munkát. Ez a rendszerváltás után, ahogy privatizálták, magántulajdonokba került. Ahogy korszerűsítettek, fejlesztettek, így az emberek zöme munka nélkül maradt, és beleszaladtak a leszázalékolás művészetébe ... A zöme, aki itthon nem talált munkát az elment, bejárt Nyíregyházára a kisvonattal. Én tizenhárom évig jártam be, onnan jöttem el GYES-re... mi jószágtartással is foglalkoztunk a munka mellett. Állatokat tartottunk, tehenet, annak a növendékeit, borjút.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

Ugyan úgy a TSZ-ben dolgozott a párom akkor, mellette paradicsomot, paprikát vállaltunk és rengeteget dolgoztunk. Rém sokat dolgoztunk akkor, de kiszámítható volt a megélhetésünk, mert tudtuk, hogy van egy fix fizetésünk, ahol nagyon nagy dolgot kellett csinálni egy dolgozónak ahhoz, hogy felmondják.” (59 éves nő, szociális gondozó-ápolóként dolgozik jelenleg)

A célcsoport generáció (19–25) azonban viszonylag keveset tud a két generációval korábbi munkalehetőségekről. Többnyire úgy foglalják össze a szülők/nagyszülők munkavégzését, hogy a férfiak elmentek dolgozni, a nők meg otthon maradtak, vagy a gyerekekkel voltak, vagy mezőgazdaságban dolgoztak. Csak kevés esetben találkozunk konkrét információkkal a rendszerváltást megelőző időszakra vonatkozóan.

„Szerintem a TSZ-be. Minden öreg ezt mondja, hogy a TSZ idő, jaj a TSZ időben! Mindent ehhez kapcsolnak, mert akkor milyen jó volt! Hát gondolom oda járt mindenki dolgozni. ... Nem tudom pontosan, mert annyira nem osztják meg ezeket a dolgokat az emberek egymással vagy legalábbis velem...” (24 éves nő, BA diploma – képi ábrázoló – nyelvvizsga miatt függőben, most műkörmösnek tanul)

„Gondolom ilyen termelő szövetkezetekbe vagy földekre, határba, ilyesmire gondolkodok... Szerintem szomszéd falvakba vagy településre, vagy városba biztos, hogy átmentek. Volt ilyen gyár vagy valami.” (23 éves, érettségizett kozmetikus végzettségű lány, jelenleg munkanélküli átképzésre jár, mint dísznövénykertész)

„Hát volt a TSZ, azt tudom. TSZ – major, oda azt hiszem. Aztán nagyon sokan foglalkoztak mezőgazdasággal, ugye földet műveltek, állatot tenyésztettek. Volt a csarnok régen, ugye a tehéntenyésztés és a tej felvásárlás. Valamint a gyümölcsök, voltak nagyon sokan, akik gyümölcsfelvásárlásból is éltek például. Bár ezt nem tudom pontosan, hogy a rendszerváltás előtt volt, vagy után, szerintem azon a környéken. ... Kohóipari üzemekben meg gyárakban dolgoztak inkább. Konzervgyárban azt hiszem, de ennyit tudok.” (25 éves, mentőtiszt végzettségű nő. Nem helyezkedett el. Párja kocsmát működtet, abban kisegítő)

A 18 éveseknek pedig összecsúsznak az idődimenziók. Számukra már a közelmúlt is történelem. Szerintük a nagyszülői generáció meghatározó munkavégzése a:

„Közmunka program, közmunkára jártak. Meg vannak itt a faluban nagyobb vállalkozók, akiknél, akik alkalmazták az embereket.” (18 éves, mezőgazdasági gépjávitó férfi. A családi gazdaságban dolgozik.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

1. táblázat

A kutatásban érintett generációk munkaerőpiaci keretfeltételei

Melyik generáció	A fiatal generáció (19–25 év)	A szülői generáció (45–60 év)	A nagyszülői generáció (60–85 év)
a munkavégzés meghatározó évtizedei	2008 után	a rendszerváltás után (1990–2008)	a rendszerváltás előtt (1970–1990)
meghatározó munkaerőpiaci keretfeltételek	a „munka társadalma” ideológia megerősödése, közfoglalkoztatás, az „iparosítás új hulláma”, munkaerőhiány, a fiatal munkavállalók felértékelődése a munkapiacra	privatizáció, nagyarányú munkanélküliség, a szakképzettség és a magas teljesítmény felértékelődése, a fiatal és idősebb munkavállalók kiszorítása a munkapiacról, multinacionális nagyvállalatok megjelenése	szocialista nagyüzemi termelés, nehézipari létesítmények a férfiak, könnyűipari munkahelyek a nők számára, teljes foglalkoztatás, betanított munkák piaca (cementgyár, vasgyár, bányák, kohók, vegyipari üzemek,
jellemző végzettségek	szakmunkás, érettségi, főiskolai szintű diploma	8 általános, szakmunkás	8 általános, betanított munkás
jellemző munkakörök a településen	szolgáltatói tevékenység (főként jóléti és igazgatási területen) Pl. idős – és gyerekgondozó,	munkanélküliség, GYES, GYED vállalkozói tevékenység főként szakipari területen (villanyszerelő, műszerész, kőműves)	növényápoló a tsz-ben (főként nők)
jellemző munkakörök bejáróként	ipari szakmunkák nők és férfiak számára, szolgáltatói tevékenység kiszélesedése (kereskedelem, egészségügy, jóléti területek), egyszerű szellemi munkakörök főként nőknek	ipari szakmunkák (főként férfiak) adminisztratív tevékenység (főként nők)	ipari segéd és betanított munkák (főként férfiak)
jellemző munkahelyek a településen	önkormányzat és intézményrendszere, helyi szolgáltatások (bolt, fodrászat, idősellátás, gyermekintézmények)	önkormányzat és intézményrendszere	tsz és melléküzemágai

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

jellemző munkahelyek 30-50 km-es körzetben	a multinacionális vállalatok termelő üzei, közszolgáltatás járási szintű intézményei és szolgáltatásai	vállalkozói tevékenység és az ehhez köthető alkalmazottak szakipari területen főként a férfiak számára	a szocialista nagyvállalatok (bányák, kohók, nehézipari és könnyűipari cégek)
---	--	--	---

Forrás: Saját szerkesztés az interjúkra és kutatási tapasztalatokra építve

Az interjúk elemzésekor nyilvánvalóvá vált, hogy a generációk tudáselemei alapvetően a saját tapasztalatokra épülnek, és a generációk közötti tudásátadás nagyon korlátozott. A fiatalok többsége nem igazán érdeklődik a múlt eseményei iránt. A két generációval korábbi, vagyis a rendszerváltás előtti munkavégzési formákra vonatkozóan csak felszínes ismeretekkel rendelkeznek, s minél alacsonyabb a megkérdezettek iskolai végzettsége, annál kevesebb konkrétumot őriz az emlékezet a múlt hagyományaira vonatkozóan.

B) AZ INGÁZÁS, BEJÁRÁS HAGYOMÁNYAI

*„[M]indenkinek el kell menni, aki dolgozni akar.”
(25 éves fodrásznő, jelenleg gyeseen van)*

A falusi tér a mezőgazdaság modernizációját követően egyre kevesebb munkalehetőséget adott az ott élőknek (Bíró – Rácz 2013). Az ötvenes évek politikája által erőltetett nehézipari fejlesztés először a férfiakat mozdította ki a falusi térből, a hatvanas évek kollektivizálása pedig a meghatározó női munkahelyeket számolta fel a falvakban. A megélhetés kényszere miatt a hetvenes években kialakult kétkeresős családmódel kialakulásával a nők is elindultak a szomszédos városok felé. Jelen-tősen megnőtt a naponta munkába járók, majd ezt követően az elköltözők száma és aránya.

Az esettanulmány készítése során mi is szeretnénk volna tudni, hogy a fenti tendenciák hogyan érvényesültek a vizsgált településeken. Mennyire voltak helyhez kötöttek a mintába került fiatalok szülei, nagyszülei, illetve milyen mértékű volt az ingázás bejárás körökben?

Az 1. sz. táblázat tanulsága szerint a fiatalok emlékezete a nagyszülők munkavégzésére vonatkozóan többnyire csupán a hetvenes évek vége-nyolcvanas évek közepéig nyúlik vissza, a megkérdezettek közül mégis többen tettek említést arról, hogy a nagyapa külföldön dolgozott. A szocializmus idejének két nagy külföldi munkavállalási lehetősége – a kőolajvezeték építése Tengizben és többnyire építőipari munkavégzés Németországban (akkor még NDK) – nem volt ismeretlen főként a leg-szegényebb vidékeken. A külföldi munkavállalás, bár számos áldozattal járt, a hely-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

ben maradó családtagok számára mindig gyors felemelkedési lehetőséget ígért, s a peremhelyzetű fiatalok körében mint magas presztízsű megoldás került említésre.

A külföldi munkavállalás mellett az interjúalanyok közel kétharmada tett említést arról, hogy az idősebb családtagok közül volt olyan, aki a településről hetente vagy kéthetente munkába járva, illetve napi *bejárással végezte munkáját*. Az interjúalanyok hosszan sorolják a településről a munkavállalási céllal elinduló családtagok listáját.

„A Cementgyár, meg a Vasgyár. Meg volt még a kohászat, meg más is, mert volt annak még egy mellékága. Papírgyár is megvolt akkor. Meg megvolt még akkor Szerencsen a cukorgyár. Akkor még megvolt a malomipar, az is volt. Volt rengeteg. Ó, akkor még nem privatizálták őket, akkor még volt az ÁFÉSZ, a Miskolc Élelmiszer, a Pesti Csemege, és hú, hát azután mentek át ezek így, hogy átváltak és jöttek a multi cégek. (...) Én szerintem régen jobban eljártak. Akkor még biztosítva volt. Akkor még tudták, hogy elmennek a gyárba és akkor még 10 évig ott lesznek. Hát ez így volt kilencven-kilencvenötig. Ez így volt, mert már mikor én is visszamentem a második gyerekkel dolgozni, akkor már a céget szétszedték. Akkor már kezdődött ez a huzakodás. Az volt a biztos, akkor bentre jártak a Cementgyárba, akkor úgy álltunk a buszon, mint a heringek, hazafele is. Most meg üres a busz szinte, megy a déli vagy a fél egyes, hát na. Reggel vannak tanulók, de na. Akkor még inkább bentre jártak.” (53 éves, szakmunkás nő. Most is bejáróként dolgozik.)

Jóllehet, sok esetben megfogalmazódik, hogy a magyar munkaerő nem kellően mobil, az általunk készített interjúk tapasztalata alapján a munkavégzés az érintett fiatalok többsége esetében nem a településen, hanem a közeli városban történik és az 53 interjúalanyból csak 16 esetben sikerült a lakóhelyen munkát szerezni, de ennek jelentős része (8 eset) közmunka.² Az ingázók között azonban csak egy olyan eset volt, amikor a munkavégzés miatt a fiatal nagyobb távolságot tett meg (Budapestre jár), s nem napi bejárással látja el feladatait. A piaci jövedelmek azonban a többség esetében a megkérdezett célcsoport tagjai számára most is napi bejárással érhetőek el, mint a szülői generáció esetében.

² A közfoglalkoztatás szabályainak változásával – 25 év alatti fiatalok közfoglalkoztatásba vonásának megszigorítása – azonban ez a lehetőség egyre korlátozottabban áll a helybeli fiatalok rendelkezésére. A 2017 márciusában kiadott kormányrendelet szerint ugyanis 25 év alatti személyeket csak abban az esetben vonhatnak be a közfoglalkoztatási programokba, ha az Ifjúsági Garancia Rendszer keretében megvalósuló munkaerőpiaci program nem kínál számukra egyéb reális lehetőséget. Részletesebben lásd: 1139/2017. (III. 20.) Korm. határozat az egyes munkaerőpiaci intézkedésekről.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

C) A FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉS MEGHATÁROZÓ SZEREPE A MUNKAVÁLLALÁSI STRATÉGIÁK ALAKULÁSÁRA

„Akkoriban még nem volt annyira jellemző ez az elmenés, akkor még maradtunk, még munkalehetőség is volt akkor. Mivel mind a ketten szentandrásiak voltunk, így maradtunk... (Mára a) ... munkalehetőség, az abszolút elfogyott... Végül így alakult, itt veszttem.” (50 éves, érettségizett nő. Bolti eladó helyben.)

Az interjúalanyok elmondása szerint a reggeli buszok a falvakból ma már üresen járnak a műszakkezdesre. Hova lettek a fiatalok, miért járnak a buszok üresen? A szülői generáció tagjainak nagy része saját tapasztalataira építve sajátos képet fest fiatalkori munkavállalás esélyeiről és gyermeke mai lehetőségeiről a településen.

„[M]unkalehetőség terén sokat romlott az én fiatalkoromhoz képest, mert azért akkor több lehet..., most is csak azt mondom, hogy a TSZ bármilyen ágon rengeteg munkát tudott adni a szentandrás embernek, akár fizikai, akár szellemi munkát most is azt mondom. Meg akkor például, mint amibe bedolgozom varroda, az is volt kettő. Tehát azért többet tudott adni, mint most... Fiatal itt munkát itt helyben nem nagyon talál. Ritka. (49 éves, általános iskolai végzettségű nő, betanított munkásként dolgozik.)

„Sajnos munkalehetőség nem nagyon van, csak ez a hivatali program, fiatalok is vannak benne, idősebbek is, középkorúak is. Fiatalkoromban több lehetőség volt. (...) A fiataloknak el kell menni távolabbra, mert nincs munkalehetőség, elmennek hetelni. Ezen a településen csak a hivatali program van. Régen több lehetőség volt.” (54 éves, 8 általános iskolai végzettségű nő, háztartásbeli.)

„Hát ugye volt egy időszak mindenkinek az életében az az időszak, amikor nehezen lehetett elhelyezkedni. Ugye amikor mi tanulók voltunk nem hallottuk, hogy nincs munkája valakinek és utána jött az az időszak, amikor jött a munkanélküliség. És akkor nagyon sokan szerintem nem csak falun, hanem a városokban is sok lett a munkanélküli. És szerintem az embereknek a kedvük is elment talán így a munkától. Nehezebben álltak vissza a munkakörökbe és van, aki próbálkozott úgy tanfolyamokon továbblépni túl ezeken, de vannak, akik mélypontokra kerültek, sok a munkahely elvesztése miatt. (57 éves, érettségizett nő, jelenleg is dolgozik.)

Az élénkülő munkaerőpiac hatása ezeken a peremhelyzetű településeken csak az utóbbi néhány évben vált érezhetővé. A kedvező földrajzi elhelyezkedésű kistelepüléseken, a megyeszékhelyek, közép méretű és kisebb városok 30-40 kilométeres

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

vonzáskörzetében megjelenő gazdasági és szolgáltató egységek munkaerőkereslete fokozatosan erősödik, lehetőséget kínálva a napi bejárással elérhető munkavégzésre a fiatalok és középkorúak körében. A 40 kilométernél távolabb eső településeken, illetve a közlekedésárnyékos térségekben lévő településeken (pl. zsákfalvak) ez az élenkülés sokkal korlátozottabban érvényesül. Ha ez a távolság ennél nagyobb, vagy kedvezőtlen a tömegközlekedéssel való megközelítése, nagyobb eséllyel alakulnak ki olyan települési zárványok, ahol a helyben maradás (főként az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők számára) nem választás, hanem kényszer eredménye. Nincs más alternatíva. Több esetben ez a helyzet köszön vissza az interjúkból is:

„Sokkal több itt a velem egykorú lány, család, akiknek gyerekei vannak és szóval hátrányos helyzetbe vannak és nem tudtak, ezáltal kitörni... a legközelebbi hely, ahol munkát találhatnának, ha sikerülne az is nagyon messze van, több mint 60 kilométer.” (25 éves, 8 általános iskolai végzettségű nő. 10. osztályban lemorzsolódott, mert terhes lett. Jelenleg közmunkás.)

„Munkalehetőség, az abszolút elfogyott, szerintem az nincs, azt mindenki tudja. A fiatalok is azért mennek el szerintem... (24 éves, érettségizett nő. A szomszéd városban dolgozik pénztárosként.)

A kiüresedett vagy népességszerkezetükben átalakult települések (előregedés, foglalkoztathatóság szempontjából kritikus népességcsoportok koncentrációja) tömegközlekedésének újjászervezése nem gazdaságos, a napi bejárás feltételei ilyen formában nem állnak rendelkezésre. Ezekre a településekre még a manapság újra általános jelenséggé váló „munkásbuszok” sem járnak ki, nem éri meg, hogy kijárjanak, mert nincs megfelelő mennyiségű és minőségű „hadra fogható” munkaerő. Ez a kettősség tetten érhető az interjúkban is. Van, ahol teljesen reménytelen képet festenek a bejárással elérhető munkavégzéssel kapcsolatban és van, ahol folyamatosan újratermelődnek ezek a struktúrák és az egész család naponta utazik a közeli településen lévő munkahelyre. Éppen ezért célszerű a települések földrajzi elhelyezkedése, népességszerkezete és lokális térben kialakult minták alapján differenciáltan kezelni a mintaadó örökségeket („több generáció óta eljárnak az itt élők dolgozni”) és az időközben bekövetkezett változásokat („már nincs, aki eljárjon, vagy nincs mivel eljárjon”).

Mindemellett a reális helyzetértékeléskor célszerű azt is figyelembe venni, hogy a megkérdezettek a szülői generációból hogyan tudják összeegyeztetni a munka világára vonatkozó, az ezredforduló környékén érvényes saját tapasztalataikat napjaink megváltozott, a gyerekeik számára lehetőségeket kínáló feltételekkel. Több esetben tapasztaltuk ugyanis, hogy a szülők úgy mentették fel gyerekeiket a munkavállalás felelőssége alól, hogy érvként a korábbi évtizedek korlátozott munkerőpiacára érvé-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

nyes jellemzőket sorolták. Ezt az ellentmondást tükrözi az is, hogy a szülők, jóllehet összességében alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, még ma is nagyobb arányban dolgoznak, mint a kutatásba vont gyerekeik. A *szülők* igen gyakran – rövidebb, hosszabb időre – felmentik gyerekeiket a munkavállalás alól és *eltartják a jövedelem nélküli 19–25 éves fiatalokat*, még akkor is, ha a munkaerőpiaci helyzet ezt nem indokolná.

2. táblázat

A szülők és a gyerekek munkaerőpiaci státusza jelenleg

	Apa	Anya	Gyerek
dolgozik	30	29	27
közfoglalkoztatott	5	11	7
munkanélküli	1	1	8
nyugdíjas/ rokkantnyugdíjas	5	4	–
tanuló	–	–	6
GYES/GYED	–	–	3
HTB	–	5	–

Forrás: Saját szerkesztés az interjúk adatbázis alapján

A lokális térben tetten érhető múltbeli örökségek/hagyományok összefoglalása-ként fontos kiemelni, hogy úgy tűnik, ezek *a korábbi munkavállalási minták* racionális és manifeszt módon *nem sokat segítenek a falusi fiatalok munkaerőpiaci útkezdésében*. Nem egyértelmű például, hogy ahol a szülők körében is jelentős volt a szomszédos településekre való bejárás, ott a gyerekek generációjában is ezeket az utakat járják, és a gyerekek beletörődnek abba, hogy a szülők útja is ez volt és ezen a környéken így szokás. Sok esetben a gyerekek nem vállalják a bejárással kapcsolatos kényelmetlenségeket, s inkább elfogadják a közfoglalkoztatást, vagy a passzív státuszokat (a szülő eltartja, vagy transzferjövédelmet – pl. gyes – kap).

A racionális modellkövetést akadályozza az is, hogy az előző generációk munkaerőpiaci helyzetére vonatkozó tényyszerű ismeretek helyett mind a fiatalok, mind a szülők esetében sok esetben nosztalgikus képeket találunk, amelyek nem illeszthetők a megváltozott gazdasági és társadalmi környezethez, és csak kivételes esetben szolgálnak követhető mintaként (ifjú gazdák). Ezek a nosztalgikus/romantikus modellek nem segítik elő, hogy a huszonéves fiatalok megtalálják munkájukat, szerepüket a falusi társadalomban. Másfelől a nagyszülői, szülő elbeszélésekből a fiatalokhoz a legtöbb esetben mégis eljutó tradicionális munkakép éppenséggel nem vonzza, hanem sok esetben taszítja a fiatalokat a szülői/nagyszülői minták követésé-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

ben: sokat dolgoztak, nehéz fizikai munkát végeztek, sok bizonytalansággal szembe-sültek, ezért egyszerre igyekeztek mindig több lábon állni, ami extra erőfeszítéseket igényelt.

Néhány kivételes esetben találkozunk csupán a szülői generáció pályamodell-jéhez való közvetlen visszacsatolással, önkéntes, vagy kényszerű, de racionálisnak tűnő pályakövetéssel: egy helyen dolgoznak, mert hosszú idő óta ez az egyedüli komoly munkaadó a környéken, jöllehet a neve és a tulajdonosa időközben változott néhányszor (pl. BorsodChem), a szülő elviszi – beajánlja – a gyereket a saját munkahelyére, hogy elősegítse gyereke foglalkoztatását, vagy a szülő bevonja a saját vállalkozásába a gyereket, mert pl. így látja biztosítottnak a gyerek, a vállalkozása és ezáltal a saját jövőjét is.

A családi hagyományok, települési minták és a jelenlegi keretfeltételek hatásának vizsgálatán túl kiemelt figyelmet fordítottunk annak elemzésére is, hogy milyen kitörési utakkal próbálkoztak a fiatalok, illetve esetenként a fiatalok karrierpályáját egyengető szülők. A következőkben egyfelől a fiatalok pályaválasztását és az ehhez kötődő karrierelképzeléseket vizsgáljuk, másfelől pedig a lokális térből kiszakadó és a „nagyvilágban szerencsét próbáló” fiatalok útját követjük.

Kitörési kísérletek

A) A PÁLYAVÁLASZTÁS ÉS AZ ISKOLA

„[É]n 13 éves fejjel nem azt nézem, hogy xy ki hova megy el. Így engem nem érdekelt, inkább mentem focizni. Így ennyi.” (21 éves, gépész végzettségű férfi, munkanélküli.)

A továbbtanulás és az iskola jó lehetőséget kínálhat a kedvezőbb státusz elérésére még a leghátrányosabb helyzetű település fiataljai esetében is. Hogy a fiatalok élni tudnak-e ezzel a kitörési lehetőséggel, azt nem csupán az határozza meg, hogy elég érettek-e a pályaválasztásra (mint a fenti idézet is jelzi, többnyire nem), vagy, hogy milyen szakmát szeretnének, hanem az is, hogy a hagyományok milyen mintát közvetítenek és a feltételek mit tesznek lehetővé (Kiss 2008, Vida 2016). A megkérdezett szülők jelentős része anyagilag nem engedhette meg magának gyermeke hosszú idejű képzését és azt sem, hogy a gyerekeiknek nagy távolságra fizessék az utazást, illetve a lakhatás költségeit.

„Nekünk akkor meg kellett gondolni nagyon, hogy hova járnak, mert mivel nagy család vagyunk és itt hogy mondjam busz lehetőség, vonat lehetőség nagyon nehéz volt és azt is kellett nézni, hogy el tudnak-e menni vagy nem

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

tudnak.”(43 éves, 8 általános iskolai végzettségű 5 gyerekes nő. Közfoglalkoztatott.)

„Még akkor nem voltak kötelezők, hogy iskolába adjam fel őket. Hát szegények voltunk oszt nem tudtam tovább taníttatni őket.” (60 éves, 8 általános végzettségű rokkantnyugdíjas nő.)

„Hát sajnos 8 általános, mivel anyagi helyzetünk miatt nem tudtuk finanszírozni a továbbtanulásukat. Hát, sajnos Gergő fiamnak 8 általánosa van meg, de viszont azt is már az utolsó kettőt segítséggel tudta elvégezni. Gabi fiam pedig ő... mert ugye szakács szakmára ő... ment volna, de viszont anyagi problémák miatt őket tényleg nem tudtuk finanszírozni sajnos.” (47 éves, 8 általános végzettségű munkanélküli nő.)

„Szerintem a legbefolyásolóbb tényező a közelség. Kazinbarcikán van nem tudom, vagy 5 középiskola. És akkor azokból választottunk.” (48 éves, szakmunkás férfi, 11 gyerek.)

Valószínű, hogy az esetek többségében ez magyarázza, hogy a megkérdezett fiatalok általános iskolai osztálytársainak 75%-a a közelben lévő szakmunkásképzőbe jelentkezett, amikor a tankötelezettség miatt mégis kötelező lett középiskolát választani. Csak 25%-ra becsülik a megkérdezett fiatalok azoknak az osztálytársaknak az arányát, akik gimnáziumot vagy szakközépiskolát választottak. (22 éves érettségizett autó technikus férfi.) A pályaválasztás történetét figyelve a megkérdezett családok esetében úgy tűnik, hogy az ezredfordulót követően kicsit szűkebbre zárult a világ, mint az azt megelőző időben volt. A szülőknek sem anyagi forrásuk, sem motivációjuk nincs a magasabb képzettséget ígérő, de távolabb lévő szakmai képző központokba küldeni gyerekeiket. A pályaválasztást sokszor a véletlenek és a közvetlen környezetben lévő lehetőségek határozták meg. A fiatalok többsége – még akkor is, ha úgy érzi, a leendő szakma az ő választása – kényszerpályán sodródik, csak a legritkább esetben tudatos a pályakép.

„[E]lmondom röviden: nem volt konkrét célom az életre nézve nem akartam doktor lenni, nem akartam ügyvéd lenni csak éltem.” (23 éves, 8 általános iskolai végzettségű férfi. 11. osztályban lemorzsolódott. Jelenleg raktárosként dolgozik.)

„[A] végső eset volt. Nem volt más lehetőség. Pincér akartam lenni, de Nyíregyházán csak egy iskolában volt és oda nem akartam menni.” (21 éves, 8 álta-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

lános iskolai végzettségű nő. 10. osztályban lemorzsolódott, mert terhes lett. Jelenleg gyes-en van.)

„[N]em tudtam eldönteni, hogy minek... lényegében semmi nem érdekelt akkor és akkor jött egy lehetőség, hogy lehet ott maradni 2 évre és az ad egy szociális és gyermek és ifjúságvédelmi ügyintéző szakmát és így ottmaradtam és ezt elvégeztem... A közelség miatt.” (25 éves, szakmunkás lány. Helyben bolti eladó.)

A kényszerpályán sodródást igazolja, hogy a szülők többnyire kijelölték azt a földrajzi teret, amelyben a fiatal mozoghatott.

„Azért régebben a gyerekeket is, a fiatalabbakat azért jobban fogtuk. És ugye féltettük a nagyvárosi élettől. Inkább itt a, próbáltuk ide a faluba, itthon magunkhoz láncolni őket. Mert, hogy úgy éreztük őket biztonságba, ha magunk mellett vannak.” (56 éves, 8 általános végzettségű munkanélküli nő.)

A földrajzi tér kijelölését sok esetben nem csupán a szülők biztonságigénye, hanem az anyagi helyzete is magyarázta. A falun maradt fiatalok többsége középiskolás korában bejárós volt. Bár sok esetben a fiatalok a kulturális különbségek miatti döntéssel magyarázták, hogy a bejárást választották a kollégium helyett, a legtöbb esetben a szülői intenciót („jobb neked itthon, itt jobban tudunk rád vigyázni, nem fogsz elkallódni” stb.), illetve az anyagi kényszereket is felfedezhetjük.

„Kollégista voltam, amikor a gimibe kerültem, mert akkor Arany János programos kollégiumi programba kerültem. Azt másfél évig bírtam, de utána jobbnak láttam, ha bejárós vagyok és nem is bántam meg.” (25 éves, érettségizett lány, közfoglalkoztatott.)

„Az elején kollégista voltam másodéves koromig, aztán én beleuntam ebbe a panelbe, tehát én nem bírtam ezt, hogy kollégiumba visszamegyünk, és ott vagyunk, és kimegyünk a városba és megint ugyanazt a panelt látom és megint ugyanazt a betondzsungelt. És én mondtam anyáéknak, hogy tudom, hogy fárasztó lesz napi szinten bejárni, de hozzászoktam teljesen jól bírtam, de én nem bírtam azt a fajta bezártságot, ami ott volt.” (25 éves, mentőtiszt végzettségű nő. Nem helyezkedett el. Párja kocsmát működtet, abban kisegítő.)

„Persze, koliba egy, kemény hát egy évet talán. Gyűlöltem, nagyon utáltam. És utána? Inkább bejárós voltam. Minden nap hajnali 3:40-kor keltem és mentem.” (25 éves fodrásznő. Jelenleg gyes-en van.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

Az interjúalanyok történeteit megismerve az a hipotézisünk alakult ki, hogy aki nem volt kollégista, az nehezebben szakad ki a közösségből és a családjából, s nagyobb valószínűséggel marad a falujában még akkor is, ha a munkapiacon a szükségnél nagyobb kompromisszumokat kell kötnie. Ezt igazolja többek között a nem szakmájukban, vagy a végzettségükhöz képest alacsonyabb státuszban dolgozó megkérdezettek figyelemreméltó aránya is.

A pályaválasztás esetlegessége és kényszerűsége gyakran vezetett csalódáshoz és az iskolai tudásnak, az iskola szerepének leértékelődéséhez. A magas arányú lemorzsolódási mutatók mellett az iskola presztízsének leértékelődését mutatja az is, hogy a vizsgált célcsoport körében, a megkérdezettek jelentős része a szüleiről sem tudta, hogy pontosan milyen szakképzettséggel rendelkezik, csak azt tudták, hogy kb. mivel foglalkozik/foglalkozott.

Az iskolai karrierben a 10. osztály a megkérdezett célcsoport esetében fontos háttér volt. A 16. életév betöltését követően, amikor már nem kötelező az iskolalátogatás, a fiatalok az elkezdett szakmákat sok esetben abbahagyták és/vagy dolgozni mentek, vagy alkalmi munkákat kerestek. Az érintettek az iskolai lemorzsolódás okát legtöbbször nem említik, esetenként betegségekre, anyagiakra hivatkoznak, de több esetben fiatalkori terheség áll a háttérben.

A megkérdezett falusi fiatalok között azért akadt számos kivétel is, ahol a pályaválasztás a fentiekhez képest nagyobb tudatossággal zajlott. Igaz a mintába került 6 diplomásból 3 nem a szakirányának megfelelő munkakörben, sőt nem is diplomás munkakörben tevékenykedik. Így ezek a kitörési kísérletek is csak félig mondhatók sikeresnek. Alapvető különbség a diplomások és a középfokú végzettségűek között, hogy a diplomások – már csak a felsőfokú képző intézmény fizikai távolsága miatt is – az esetek többségében kollégisták voltak.

„Kollégiumba jártam középsuliba is és főiskolán is...” (25 éves férfi, főiskolát végzett, jelenleg közalkalmazott.)

„Mindig is kollégista voltam, tehát elkerültem innen az általános iskolából. 4 évig kollégista voltam Szerencsen aztán most lesz a 4. éve, hogy Nyíregyházán is kollégista leszek/vagyok.” (21 éves nő, jelenleg egyetemi hallgató.)

„[T]ehát kollégistaként éltem az életem, ami szerintem a legjobb 8 év volt az életembe. ... kollégiumban 5 évig laktam az fantasztikus volt, szerintem az kihagyhatatlan egy diák életéből. Legjobb barátságok ott is kötődnek meg fantasztikus élményekkel gazdagodik az ember a kollégiumi évek alatt. Egyetem alatt albérletben laktam.” (24 éves, környezetgazdálkodási mérnök, férfi. Jelenleg telefon- és internetszerelőként dolgozik.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

A kollégiumi létet a fizikai távolság mellett az is magyarázta, hogy a kibocsátó családok rendszerint nem rendelkeztek olyan anyagi háttérrel, hogy az albérlet költségeit is finanszírozni tudták volna. A fiatalok többsége pedig nem rendelkezett olyan kulturális tőkével, hogy az egyetemet úgy végezze, hogy mellette az önmaga eltartásához elegendő anyagiakat biztosító munkát is végezzen. Néhány esetben azt is tapasztaltuk, hogy a tanulás melletti munkavégzés a kibocsátó család részéről sem volt elvárás, csupán a diplomaszerezés, mert a sikeres diplomaszerezést tekintették a státuszemelkedés zálogának, s ezért igyekeztek minden áldozatot meghozni (még ha esetenként ez az áldozat csupán egy kollégiumi lét finanszírozására volt elegendő). A munkatapasztalatra vonatkozó kérdésekből is az derül ki, hogy a fiatalok többsége a tanulás mellett ha végez is munkát, csupán nyári időszakban dolgozott, a tanulmányi időben nem.

B) ELMENNI MESSZE

„Mindenki nagyon lelkesen indul, nagyon jó egy darabig, de amúgy mindenkin kijön a honvágy egy idő után.” (25 éves, diplomás nő)

„Csak a stabilitás hiányzott.” (21 éves, érettségizett férfi)

A nehezen kezelhető anyagi, területi és kulturális hátrányok leküzdésére a tanulásra épülő karrier mellett jó megoldásnak tűnik a külföldi munkavállalás is. Ennek a kitörési modellnek a jellemzőit egyfelől azért is célszerű vizsgálni, mert mint a korábbiakban említettük, a vizsgált települések egy részében már a rendszerváltást megelőzően volt hagyománya – még ha szűk körben is – ennek a szerencsét próbáló nekilendülésnek. Másfelől a kitörési utaknak ezt a formáját azért is célszerű követni, mert az Európai Unióhoz való csatlakozás és a határok átjárhatósága, illetve a közvetlen környezetben lévők köréből érkező sikertörténetek nagy csábítást jelentenek a fiatalok számára a hátrányos helyzetű térségekben is. A kutatásba vont családok közül is csaknem minden másodiknak volt olyan tagja, aki a rendszerváltást, illetve az uniós csatlakozást követően hosszabb vagy rövidebb ideig szerencsét próbált külföldön. Sőt, a megkérdezett fiatalok közül is dolgoztak néhányan külföldi munkahelyen. A megkérdezettek azonban az esetek többségében sikertelen kísérletről számoltak be. (Nyilvánvalóan ehhez az is hozzátartozik, hogy ha sikeresek lettek volna a kísérletek, nem kerültek volna bele a mintába.) Nézzük meg a rövid beszámolókat, milyen nehézségekkel szembesültek a fiatalok a külföldi munkavállalás során!

„Igen, voltam már kint Németországban, de a munkahely sem olyan volt, mint amilyenre számítottam, és nehezen bírtam a távolságot, nehéz volt megoldani

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

a kapcsolattartást a családdal és a barátaimmal... Sokan szerencsét próbálnak a faluból külföldön, de nagyon kevesen állják meg a helyüket, vagy bírják a távolságot.” (23 éves szakmunkás férfi. Jelenleg a családi vállalkozásban dolgozik.)

„[V]oltunk kint Londonban. Hát egy fél évet voltunk, miattam jöttünk haza, mert én nem igazán... nem igazán az én világom ez a városi élet és akkor még enyhén fogalmaztam, hogy városi élet. Mert azért London az egy világváros... Nagyon jól lehet keresni, de hát ugye mint tudjuk, nem minden a pénz, de mégis. ... Én többet sírtam, mint gyerekkoromban a kint létem alatt, mert nem az én világom.” (25 éves fodrásznő. Jelenleg gyes-en van.)

„[É]n kimentem Ausztriába is dolgozni, ugye én voltam kint 2 hónapot, aztán honvégyam volt, hazajöttem... Jó is volt, csak hát ugye messze volt, fiatal voltam, 18–19 éves voltam, aztán így vágytam haza.” (22 éves fordásznő. Jelenleg GYED-en van.)

Az idegen kultúra nagy kihívást jelentett a szerencsét próbálók körében. Különösen akkor, ha tudjuk, hogy a külföldre vágyók többsége már a középiskolát is bejáróként és nem kollégistaként végezte, mert – az anyagi okok mellett – nehezen dolgozta fel a kulturális különbségeket. Más értékek, más időrend, más viselkedési modellek, más ételek... Minden más volt, minden idegen, és a fiataloknak nem volt biztonságérzetük.

A másság okozta konfliktusok és bizonytalanságok sok esetben nem csupán a külföldi létet rövidítették meg, hanem a belföldi „szerencsepróbálás” időszakát is. Sőt, sok esetben ez tartja a fiatalokat itthon.

„1,5 hónapot jártam Szombathelyre dolgozni. Mert onnan, az volt az első munkahely, aki visszahívott egyáltalán, hogy nekik kellenék. Elmentem. Borzalom volt. Az a nyugat... Menekültem is vissza. Nemrég jöttem vissza. 2 hete jöttem vissza onnan. Munkavégzésileg nem volt vele probléma. A szállás miatt és egyéb dolgok miatt volt kisebb probléma, úgyhogy azért jöttem vissza végül is. Ha az a munka lenne itt helyben, na az teljesen jó lenne. Azt tudnám élvezni. ... Csak a stabilitás hiányzott. Tehát gondolkodni kellett a dolgokon. Ezt is be kell szerezni, el kell intézni, meg kell csinálni. Otthon meg csak le kéne feküdni és hagyni mindent, ahogy van. Itt pedig szenvedni kell. Ennyi volt, ami úgy zavart a távollétben. Amúgy teljesen jó volt... Mondjuk a papírmunkákat vagy éppen az élelmiszerellátást, főzni magamnak. Jó mondjuk munka mellett főzni magamnak, az nagyon rosszul jönne ki. 8-at alszok, 8-at dolgozok és 4 órát

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

*főzők. Mert annyi kellene hozzá. Elég kevés szabadidőm maradna. Itt ennyiből jó, hogy mindennel el vagyok látva.” (21 éves, érettségizett munkanélküli férfi.)
„Ugyanannyit kerestem volna, mint hogyha itt elhelyezkedünk. Csak ugye ott még fizetni kellett volna az albérletet. Annnyival nem kerestem volna többet, hogy megérje ott lenni.” (25 éves, érettségizett nő. Adminisztrátorként dolgozik.)*

„Megszóltak azért, mert tájszólással beszélek...” (21 éves érettségizett férfi. Budapesten tanult, szeretett volna ott egyetemen maradni, de hazajött a polgármesteri hivatalba és inkább levelezőn végzi a Közszolgálati Egyetemet)

„Nem mernék nekivágni egyedül.” (24 éves, érettségizett nő. Jelenleg pénztárosként dolgozik.)

A fiatalok félelme a megszokott közösségből való kiválástól nem egyedülálló. A szülők körében hasonló jelenséggel találkozunk nem csupán gyerekeik, hanem saját élethelyzetük esetében is. Az alábbi interjúalany találóan fogalmazta meg azt a félelmet, amit a szülők éreznek, s sok esetben gyerekeiknek is tovább örökítenek.

„Hát most volt példa, hogy a férjem mehetett volna rendőrnek, Pesten kaptunk volna lakást, de szerintem féltünk attól, hogy kimozduljunk. Az, hogy idegen környezet, milyen lesz, megfelel-e a munka, ha nem felel meg, vissza kell jönnünk, találunk-e munkát mindenkinek. Féltünk a világtól.” (45 éves, 8 általános iskolai végzettségű nő.)

„[M]ert szerintem féltünk az újtól, féltünk belevágni abba, hogy elmenni más városba.” (54 éves, 8 általános iskolai végzettségű nő. Háztartásbeli.)

Nem csupán az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében, hanem az elsőgenerációs értelmiségiek körében is meg tapasztalható ez a „leválástól való szorongás”.

„Hát azért is döntöttem így, mivel visszajöhetnék az iskolába tanítani és így könnyebb lenne, mint idegenek közt elkezdni a tanítást is, hiszen a volt tanáraim mellett, mint mentorált fejlődhetnék, úgyhogy meg igazán kényelmes lenne így számomra. Most úgy érzem biztos vagyok benne, hogy itt maradok. (21 éves, egyetemi hallgató nő.)

A kisebbségi helyzetből kitörni vágyó leendő tanár a szakkollégiumok (Arany János, majd a felsőfokú képzésben roma szakkollégium) támogatásával megpróbálta

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

a kibocsátó közösségből való kiemelkedést azzal, hogy elvégzi az egyetemet, de a munkavállalás során már nem tud/akar kitörni a saját komfortzónájából, hanem hazajön mert itthon „kényelmesebb”.

A kudarcos, vagy „félutas” kitörési kísérleteket követően a fiatalok a lokális tér adottságaival megalkusznak, elfogadják a helyi közösség működési rendjét, az elérhető szolgáltatások szintjét. Ezt követően már nehéz kitörni, lakóhelyet változtatni. Nem csupán a külföldi munkavállalás esetében van ez így, hanem a távolabbi településeken való munkavállalásnál is, azzal a különbséggel a külföldi munkavállaláshoz képest, hogy belföldön a befektetésekkel (érzelmi, anyagi) szemben lényegesen kisebb a várható haszon, mint a külföldi munkavállalás esetében.

Feltételezzük, hogy a kötődést erősítő félelmek, leválási szorongások mellett a közösség tagjaként elérhető reciprocitások előnye, haszna is a veszteség rovatra kerülne a lokális társadalomból való kiváláskor. Ennek a mechanizmusát viszont jelen kutatásunk során nem vizsgáltuk, így a kötődés/leválás téma, illetve a lokális reciprocitás dimenziójának a kibontása további kutatásokat igényel.

A falun élő fiatalok kötődéstípusai és a foglalkozási karakterek

A fiatalokkal készült interjúkat csoportosítva hat jellegzetes kötődés típust véltünk felfedezni. A hat csoport két meghatározó alcsoportra bontható: a kényszerből itthon maradók és a racionális vagy tradicionális okok miatt kötődők. Ez utóbbi esetében azt feltételezzük, hogy a lakóhelyválasztás során a saját döntésnek nagyobb szerepe volt, mint az előző nagyobb csoport esetében, ahol feltételezzük, hogy főként külső tényezők irányították/befolyásolták a döntést.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

3. táblázat

A falun élő fiatalok jellegzetes kötődéstípusai a foglalkozási karakterek szerint

Típus	a kötődés oka	a domináns szakmák köre	a típus kockázata
az itt rekedtek	<ul style="list-style-type: none"> – megélhetési kényszer – kapcsolatok, tapasztalatok és tőkék hiánya – a reciprocitás garanciái a rokonsági rendszerben 	<ul style="list-style-type: none"> – nincs szakmai végzettség – a lokális térben nem piacképes szakmai végzettség 	<ul style="list-style-type: none"> – tanult tehetetlenség – a peremhelyzetbe ragadást erősítő reciprocitás és kapcsolati háló
a kiváráók	<ul style="list-style-type: none"> – amíg meglesz a végzettség – amíg nagyobb lesz a gyerek – amíg egy kicsit összeszedjük magunkat – amíg nem tudunk másutt házat venni – amíg nem sikerül a városban állást szerezni 	<ul style="list-style-type: none"> – jellemzően nem a településtípus működéséhez kötődő szakmacsoportok (CNC gépezelő, programozó, mentőtiszt, cukrász stb.) 	<ul style="list-style-type: none"> – lokális kötődés erősödése – a kiemelő kapcsolati tőkék lazulása, izoláció – a szakmai kompetenciák gyengülése, szak-képzettség elavulása – kompenzációs stratégiák megerősödése
a falura menekülők	<ul style="list-style-type: none"> – túl nagy a város – túl sokba került az önálló lét – túl sok áldozattal járt a külföldi, nagyvárosi próbálkozás 	<ul style="list-style-type: none"> – vegyes szakmacsoport 	<ul style="list-style-type: none"> – kényszeridentitás – alacsony szintű elkötelezettség – „potyautas” habitus
a tősgyökeresek	<ul style="list-style-type: none"> – tradicionális kötődés – erős személyes hálózatok – kedvező települési környezet 	<ul style="list-style-type: none"> – közszolgáltatás és hagyományos gazdálkodás 	<ul style="list-style-type: none"> – korlátozott szakmaválasztás lehetősége – lokális kötöttség, alacsony szintű mobilitás
a falusi szolgáltatók	<ul style="list-style-type: none"> – vállalkozói lét előnyei az alkalmazotti léttel szemben – családi vállalkozás folytatása 	<ul style="list-style-type: none"> – szakipari munkák (villanyszerelő, háztartási gépszerező, fodrász, kozmetikus) 	<ul style="list-style-type: none"> – szűk piac, – az árnyékgazdaság erős konkurenciája – tőkehiány
az ifjú gazdák	<ul style="list-style-type: none"> – elkötelezettség – szakmaszeretet – kiemelkedő támogatási rendszer 	<ul style="list-style-type: none"> – mezőgazdasági gépszerező, – tapasztalati tanulással induló, mezőgazdasági szakmai végzettség nélküli vállalkozók 	<ul style="list-style-type: none"> – tőkehiány – szaktudás hiánya – szakmai támogatórendszer hiánya

Forrás: Saját szerkesztés az interjúk adatbázis alapján

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

A lakóhelyválasztás kényszerpályái

A) AZ ITT REKEDTEK

A szakmai végzettség hiányában itt rekedt, többnyire közmunkás státuszban foglalkoztatott fiatalok helyzetét leginkább a szülői interjúkból ismerjük meg. Külső kapcsolatok, tapasztalatok és tőkék hiányában ennek a csoportnak nincs igazán lehetősége a településről való elköltözésre. Az esetek többségében többgenerációs munkanélküli családookról van szó, amelynek tagjai nagyobb lélekszámú háztartásokban élnek. Jövedelemszerkezetükben hosszú idő óta meghatározó a passzív jövedelem, amelyet a kiterjedt család-hálózat tagjainak reciprocitása erősít: valakinek mindig adódik valami jövedelem, amellyel az egész család/háztartás számára biztosítja az aznapi alapvető szükségletek kielégítését. A holnap ezekben a családokban nem tervezhető, így hosszútávú terveik végképp nincsenek, ezeket többnyire álmok, kívánások és illúziók helyettesítik. A kialakult helyzetért a legtöbb esetben a külső környezeti feltételeket teszik felelőssé, s a csoport tagjait áldozatként mutatják be (nincs elég munkahely, betegség, rosszindulat, stb.) (Nagy et al. 2015).

Az utóbbi években egyre nagyobb arányban kapcsolódnak be a közfoglalkoztatásba, ahol – mint az alábbi interjúrészletből is kiderül – a szülői és a gyerek generáció együtt dolgozik.

„[V]ároson nem úgy tudjuk megtermelni a veteményt, állatot nem úgy tudunk gondozni... ennyiből jobb, hogy falu... Jelen pillanatban közmunkás vagyok, mivel hogy faluról nagyon nehéz bejárni, dolgozni bárhova. Nem jó, nem valami jó a közlekedés, ezért itt ragadtunk és munkanélküliek lettünk... Mi megpróbáljuk a magunk kis életét élni. Állatot tartunk, növényeket természetünk a kertben, úgyhogy ebből nagyon sok hasznunk van. Úgyhogy ezzel a kis jövedelempótlással nekünk megélhetésnek elég... Hát vannak a nálam idősebb asszonyok, olyan ötven, hatvan éves asszonyok is vannak, akikkel mai napig is összejárunk, ők velük megismerkedtünk. Azóta is összejárunk, piknikezünk, bográcsozunk. Úgy, hogy ha bármi bajunk van vagy nekünk, vagy nekik, akkor szólunk egymásnak és segítünk és megpróbálunk egymáson segíteni.... A kicsi lánynak érettségije van meg szakmunkásképzője, de sajnos közmunkás mivel innen faluról nem igazán tud eljárni, dolgozni meg nem is nagyon engedjük. ... A lakást nem tudjuk eladni, mert az ára nagyon olcsó. Nagyon alatta vannak a lakások, az ingatlanárak. Úgy, hogy emiatt maradtunk végül is Kerekiben, de nem bánjuk, mert ugyanolyan megélni Kerekiben, mint Keresztesen vagy bármelyik városba, aki akar munkát találni az tud, aki nem akar, az meg úgysem fog munkát találni se itt, sem városban. (49 éves, 8 általános iskolai végzettségű nő 3 gyerekkel. Közmunkás ő is és a lánya is.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

„[H]a nekem lehetőségem lenne rá én már régen elköltöztem volna. Munkalehetőség nincs, közmunkából élek, amit nagyon keveslek, ötvenháromezer forint, sok a tartozásom, nem tudok megélni abból jó formán. Beteges vagyok, közgyógyon vagyok. Nem azt a gyógyszert válthatom ki, ami nekem kéne, szükséges lenne, mert olyan nem adnak, pénzért adják ki. Nincs más munkalehetőségem, nem járok napszámba, sehova. Egyedül neveltem a két gyermekemet itten. Iskoláztatni, nem nagyon iskoláztattam őket. Befejezték, nem nagyon mentek tovább tanulni, mert nem volt rá lehetőségem.” (57 éves, 8 általános iskolai végzettségű nő. Közmunkás.)

„A férjem az szociálist kap, a fiam az 21 éves közmunkán dolgozott három hónapig, most a régészethél dolgozik (alkalmi munkán). Van egy gyereke, de Komádiba lakik, de hétvégéken látogassa. Ezut fog átköltözni, gyűjt egy kis pénzt.” (43 éves, 8 általános iskolai végzettségű nő. Közmunkás, 4 gyereke van.)

Hogy miből gyűjt a 21 éves fiatal pénzt a jövőjére, az rejtély, hiszen a fele pénzt a szüleinek adja, mert még velük él. A fizetése másik felét a gyermeke anyjának adja, akihez szívesen költözne, ha a szülei elengednék. De nem engedik, mert az apja nem dolgozik, az anyja közmunkás, és kell a jövedelme a szülők és a három kisebb testvér eltartásához.

A falun rekedtek számára nagyon korlátozott a kitörés lehetőség, hiszen a legtöbb esetben nemcsak a települési hátrányok, hanem a több generáción át öröklődő tanult tehetetlenség foglyai is.

B) A KIVÁRÓK

A kivárók a legkülönbébb képzettségi szinttel rendelkeznek – szakmunkás, érettségi, diplomás – és jellemzően nem a település működéséhez kötődő szakmacsoportokban dolgoznak. (CNC gépezelő, programozó, mentőtiszt, cukrász stb.) A legtöbb esetben már most is bejárnak a szomszédos településre (többnyire városba) dolgozni, s falusi létüket ideiglenes állapotnak tekintik. A városba költözés feltételeként szabott teljesítmények (végzettség, kedvezőbb anyagiak, lakásvásárlás stb.) reálisan teljesíthető célkitűzésnek tűnnek, s az interjúalanyok többsége rendelkezik is azzal a kapcsolati, kulturális és anyagi tőkével, hogy a településről való kiköltözést – hosszabb, vagy rövidebb előkészítést követően – megvalósítsa. A csoport tagjai azonban nem azonos eséllyel indulnak céljaik megvalósítása felé. A leggyengébb pozícióval rendelkezőknek a típuson belül a hosszú ideig GYES-en lévőket, illetve gyerekeiket egyedül nevelő, szülőknél élő nőket tekintjük, akik a „ha kicsit nagyobb lesz a gyerek” feltételt szabták a továbblépéshez. Ők egyfelől komoly kockázatot vállalnak az idő múlásával, hiszen elavul a szaktudásuk, amivel a városban állást szeretnének

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

találni, illetve nem kellően konkrét a célkitűzésük, hiszen nem mondják meg, hogy egészen pontosan mennyivel kell, hogy a gyerek nagyobb legyen ahhoz, hogy a szülői házból elköltözve vállalják a közvetlen segítség nélküli önálló életet.

„Most már én is beláttam, hogy a közelben biztos, hogy nem lesz munkahely olyan, amelyet én szeretnék, úgyhogy menni kellesz arrébb, vagy lehet úgy-mond összefogni valakivel, hogy beköltözni egy városba, vagy valami hasonló, de...” (21 éves, gépész férfi, munkanélküli.)

„Sokan csak a megszokás vagy a pénzhiány miatt maradnak itt, de én elég gyakran gondolkodom rajta, hogy menni kellene... A barátnőm tanulmányai után véglegesen el szeretnénk költözni a faluból.” (23 éves, központifűtés szerelő férfi. A családi vállalkozásban dolgozik.)

„Hát egyelőre ez egy olyan helyzet, hogy a kettő között van, hogy még nem léptem, de ezt úgy tudom megfogalmazni, hogy ez egy ideiglenes állapot, tehát te pillanatokon belül, tehát hetek, napok, hónapokon belül, ha kialakulnak úgy dolgok, akkor bármikor megtörténhet ez a változás, ez csak egy ideiglenes állapot.

K: És azt el tudod képzelni, hogy valami miatt úgy alakuljon az életed, hogy mégis itt maradj?

V: Nem, nem szeretnék.” (22 éves, pénzügyi szolgáltatásközvetítő.)

C) A FALURA MENEKÜLŐK

A falura menekülő családok, személyek jelentős részét a rendszerváltást követő változások „szele” sodorta a faluba. Vannak közöttük gyöker nélküliek, akiknek a szülei nehezen megmagyarázható okok miatt kerültek a településre, míg mások a rokonokhoz jöttek haza, de mindvégig fennmaradt megélt, vagy a szülők által közvetített nosztalgiajuk a nagyváros felé. A településre többnyire a könnyebb megélhetés reménye miatt érkeztek, de a reményt nem tudták igazán beváltani, hiszen a mezőgazdasági termeléshez – ami a könnyebb megélhetés záloga – a legtöbb esetben az anyagi és a szakmai tőke egyaránt hiányzott: sem földjük, sem a mezőgazdasági műveléshez szükséges termelési kultúrájuk nem volt. Ez utóbbi sok esetben még a rendelkezésre álló kertműveléshez sem volt elegendő, így ezeket a tudásokat a csoporthoz tartozó fiatalokra sem tudta átörökíteni a szülő generáció.

„Anyu az Budapesten, ott élt. Én is ott születtem, majd akkor költöztünk le, talán három, négy éves lehettem. ... Krízishelyzet volt az egész. Egy ilyen nagy

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

közösségben éltek többen, több család egy épületben fent Pesten, aztán eladták, valami ilyesmi történt és le kellett költözni... A legkisebb öcsém az most 5 éves vagy 5 éves lesz, ugye ő óvodába jár, a többiek iskolába, van, aki tovább tanul. Szüleim, azok ugye közmunkások, annyi lehetőség van itt. Meg ugye nem tanultak olyan szorgalmasan, úgyhogy ez gyümölcs nekik. Úgyhogy viszonylag, hogy is fogalmazzak szépen, nagyon szolid körülmények között élünk, de élünk ... ha apu a lábára állna, akkor lehetne jobb körülmények között élni, de nyilván ha nem akkor, nem.” (23 éves, 8 általános iskolai végzettségű férfi. 11. osztályban lemorzsolódott. Jelenleg raktárosként dolgozik.)

A csoport fiataljaira ennek megfelelően a település iránti alacsony szintű elkötelezettség és a „potyautas” habitus a jellemző. Nem tartoznak igazán ide, nincsenek kötődéseik és a település is nehezen fogadja be őket. Számukra bárhol jó, ha van miből megélni: családi támogatás, segély, alkalmi meló, üzletelés stb. A településen való jelenlétüket átmenetinek érzik, s az első adandó alkalommal, vagy ha a helyben elérhető erőforrások kimerülnek, tovább állnak.

A falu, mint racionálisan választott élettér

D) A TŐSGYÖKERESEK

A típushoz tartozó fiatalok erős lokális identitással rendelkeznek, felmenőik több generáció óta a településen élnek. Ennek köszönhetően erős és kiterjedt személyes kapcsolatrendszerrel és a legtöbb esetben a településen magas presztízzsel rendelkeznek, a település életét meghatározó családok tagjai. A presztízst a külső szemlélő számára is jól látható anyagi stabilitás erősíti, aminek a háttérben vagy vállalkozás (kereskedelem, szolgáltatás stb.), vagy más közösség által elismert – többnyire közalkalmazotti szerep – áll (tanár, postás stb.). A lokális kötődést és státuszt a szülők a gyerekeikre is átörökítik, ennek eredményeként ők is alacsony szintű mobilitási hajlandóságot mutatnak. A kötődés indoklásaként a fiatalok a kedvező települési környezetet, az erős személyes kapcsolati hálót és a városival nem összemérhető személyes tér előnyeit emelik ki.

„Ide születünk, itt van a család, munkahely, lakás, csendes falu, szeretünk itt lakni... én már nem mennék messze. Én azt gondolom, hogy Pestnél messzebbre nem, de ha felmennék Pestre 1 hét múlva jönnék vissza. ... De amikor hazajöttünk és bármi táborok, vagy valamilyen helyre elmentünk, tehát egyszerűen volt olyan, hogy 4 nap múlva mondtam, hogy menjünk inkább haza. Tehát ez nálam erős, mostanában nagyon erős. ... Az, hogy nem tudok elmenni. Az, hogy ott voltam Győrbe, sokkal jobb színvonal volt, de az, hogy szimplán amit

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

megéltem itthon, a hétvégi szalonnasütések, a páromnak a szüleivel, barátokkal. Az, hogy itt van udvar, fogjuk, este kiülünk grillezünk egyet, Győrben új ismerősök, új barátok, társasházak vagy albérlet, nincs külön ház, nincs külön rendes udvar, nincs táj, csak a város. van előnye, mert van előnye, de több pénzért úgymond az életet feladni hülyeségnek gondolom.” (22 éves, bútorasztalos szakmunkás férfi.)

„Nekem szükségem van arra, hogy legyen helyem, legyen virág, legyen zöld, tehát, hogy vidéki hangulat legyen, de azért legyen közel a város, hogy ha valamire szükség van kórházra, vagy akármire akkor időben el tudjam érni.” (25 éves, mentőtiszt végzettségű nő. Nem helyezkedett el. Párja kocsmát működtet, ott dolgozik.)

E) A FALUSI SZOLGÁLTATÓK

A falusi szolgáltatók nem feltétlenül itt születtek, mint a tősgyökeresek, de megtalálták a szerepüket a faluközösségben, vagy a falu gazdaságában. Jól tudják hasznosítani a többnyire szolgáltatásokra épülő falusi vállalkozói lét előnyeit. Többnyire olyan szakipari munkákat ajánlanak, amelyben a településen „kizárólagosságuk” biztosított: a falu fodrásza, villanszerelője, háztartási gépszerezője stb., de találkozunk a vizsgált településeken kereskedelmi és vendéglátóipari szolgáltatásokkal is. A típushoz tartozó fiatalok többsége a családi vállalkozásban dolgozik, vagy azt viszi tovább. A pályakezdés nehézségeit a családi gazdaság biztonságos háttere áthidalja, s az első években az alkalmazotti léthez viszonyítva magasabb jövedelemszintet garantál.

A típus tagjainak mindenkori anyagi és társadalmi státuszát természetesen befolyásolja a település nagysága, hiszen ha nagyon szűk a piac, akkor korlátozott a jövedelemszerzés és az anyagi stabilitás. A falusi szolgáltatók egy része – többnyire a személyre szóló szolgáltatások köre, de találkoztunk szakipari szolgáltatókkal is – főállása mellett feketén látja el a tevékenységét, s az „árnyékgazdaságból” származó jövedelem tovább stabilizálja a háztartás anyagi helyzetét, erősíti lokális kötődését.

„[M]indenki csak azt mondja, hogy a boltos lánya... Meg ezt szeretem csinálni. Itt ismerem mindenkit. Nem úgy, mintha bemennék egy nagyvárosba. Ott is eldolgoznék, de itt már ismernek, mindenki ismer, mindenki szeret én úgy gondolom.” (24 éves, diplomás nő. Nemzetközi gazdálkodást tanult, egy évet dolgozott a fővárosban, majd hazajött.)

„Szerintem király a helyzetem... nagyon jó. Én nagyon élvezem ezt az egészet, amiben vagyok. Nem tudom van e hasonló a faluban de én nagyon szeretem

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

ami jelenleg van körülöttem... szerintem elége ismerik, és szerintem kedvelik is a családjukat... telefont, tv-t, internetet kötünk be a háztartásokba. Meglévő kinti hálózatról viszünk leágazásokat.... Beltéri hálózatokat építünk... édesapám is ezt csinálta, lassan 30 éve. Úgyhogy megyünk utána... itt van a telephelyünk. Itt dolgozunk mindennap ... szerintem nagyban kötődünk ide.” (24 éves, diplomás környezetgazdálkodási mérnök, férfi.)

F) AZ IFJÚ GAZDÁK

Az ifjú gazdák köre a legújabb, de a legdinamikusabban fejlődő típus (Kőszegi 2018). A családi vállalkozásokba korábban is besegítő fiatalok elkötelezettségét az utóbbi években tovább növelte a számukra kiírt, jelentős összeggel támogatott pályázatok köre, ami lehetővé teszi, hogy a gazdaságukat bővítsék, vagy a gazdasághoz szükséges eszközöket beszerezzék és professzionális termelővé váljanak (Fazekas 2016). Az ifjú gazdák háta mögött a legtöbb esetben családi tradíciók és támogatottság áll, amelyet a szakmaszeretet erősít és tesz valódi elkötelezettséggé. Ebbe a típusba sorolható pl. a 20 éves méhész is, aki a családban már a harmadik méhészkedő generációt képviseli és most nyert ifjú gazda pályázatot a 23 éves központifűtésszerelő férfi, aki szülei virágkertészetében dolgozik, vagy a 18 éves mezőgazdasági gépjavitó férfi, aki a családi jószágtelepen dolgozik.

„Hát én már 6 éves korom óta traktorban ülök. A lábam le se ért, de már kormányoztam a traktort, mikor apáék a kis kocka szalmabálákat dobálták felfelé a pótkocsira.... Nem, nekem ez az életem, ez a minden, én csak ebbe akarok dolgozni. Nem is volt még elképzelés másba, hogy én most másba próbáljam ki magam, nem. ... kiskorom óta ebbe nőttem fel, nekem ez nagyon tetszik és azért akarom ezt csinálni. ... most báránnyal foglalkozunk, hogy bárányunk van, de szeretnék hízómarhákat, teheneket. ... Utálom a várost, utálom a gyárakat, nekem az olyan, mint egy börtön. Nem. Én itt nőttem fel, kiskoromban is a tengeri közt szaladgáltam, én nem bírnám a várost. ... Gondolkodtatok azon családdilag, vagy akár barátnőddel, hogy elköltöztök innen? V: A barátnőm az gondolt ilyenekre, de én mondtam, hogy nekem ez nem. Nekem itt van minden, nekem apukám megalapozta a jövőmet, én azt nem adom fel. ... Hát nekem itt megvan minden. Tudok a saját magam ura lenni. Akkor hagyom abba a munkát, amikor én úgy gondolom. Nem az, hogy majd más mondja, hogy majd egy óra múlva hagyod abba, meg stb. Hát itthon van minden.” (18 éves, ifjú gazda mezőgazdasági gépjavitó végzettséggel. A családnak jószágtelepe van.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

Fontos jellemzője a nem túl nagy létszámú csoportnak, hogy a szakmát nem iskolában, hanem csaknem kizárólag tapasztalati tanulás útján sajátították el, s esetenként ezt egészítették ki a formális iskolarendszerben elérhető képzési formákkal.

A típus életképességének, jövőjének kockázata egyfelől, hogy meddig marad fenn a most nagyvonalúan finanszírozott mezőgazdasági támogatási rendszer, másfelől, hogy milyen ütemben épül ki az alaptevékenységet támogató, a mindennapi biztonságos üzemeléshez szükséges szolgáltatói rendszer (növényorvos, alkatrészutánpótlás, szállítási kapacitás stb.) a fiatalok és családjuk vállalkozásának környezetében és végül, hogy milyen léptékben bővül a fellendülő termelési kapacitást igénylő piac (Weisz 2016).

Összegzés

Tanulmányunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a falusi fiatalok lokális kötődésének dimenziói között milyen szerepet játszanak a munkával kapcsolatos elvárások és lehetőségek. Elsőként azokat a munkavállalással, jövedelemszerzéssel kapcsolatos mintákat és hagyományokat vizsgáltuk, amelyek a szülői, nagyszülői generáció munkaerőpiaci szerepvállalást jellemezték az elmúlt évtizedekben. A generációk közötti tudáselemek átadásával kapcsolatban az interjúk elemzése során azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a szülői, nagyszülői minták alig valamilyen hatással vannak a fiatalok jelenkori munka- és pályaválasztására, a generációk közötti tapasztalatátadás *nagyon* korlátozott. A fiatalok többségének az előző generációra, vagy a rendszerváltás előtti munkavégzési formákra vonatkozóan csak felszínes ismereteik vannak. Minél alacsonyabb a megkérdezettek iskolai végzettsége, annál kevesebb konkrétumot őriz az emlékezet a *múlt hagyományaira vonatkozóan, s minél fiatalabbak a munkavállalók, annál jobban „összecsúsznak” számukra az egyes évtizedek és generációk jellemzői*. Míg a szülői, nagyszülői generáció pontosan meg tudja nevezni a térségre jellemző foglalkoztatási formákat és munkahelyeket, a legfiatalabb generáció fejében az előző generációk munkavállalásával kapcsolatban csak egy általános séma él: *„a férfiak elmentek a településről dolgozni, a nők pedig otthon maradtak”*.

A hagyományok követését a munka világában nem csupán az ismerethiány akadályozza, hanem az a tény is, hogy az előző generációk munkaerőpiaci helyzetére vonatkozó tényszerű ismeretek helyett mind a fiatalok, mind a szülők esetében sok esetben nosztalgikus képeket találunk, amelyek nem illeszthetők napjaink megváltozott gazdasági és társadalmi környezetéhez. Ezek a nosztalgikus/romantikus modellek nem segítik elő, hogy a huszonéves fiatalok megtalálják munkájukat, szerepüket a falusi társadalomban. Mindemellett a nagyszülői/szülői elbeszélésekből a fiatalokhoz a legtöbb esetben mégis eljutó, nehéz fizikai munkára épülő tradicionális

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

munkakép nem vonzza, hanem sok esetben éppen taszítja a fiatalokat az előző generációk munkavállalási mintáinak követésében.

A lokális tér munkaerőpiaci hagyományainak összefoglalásaként elmondhatjuk, hogy *a korábban alkalmazott minták* racionális és manifeszt módon *nem sokat segítenek a falusi fiatalok munkaerőpiaci útkeresése során.*

Célszerű arra is felhívni a figyelmet, hogy az esetlegesen öröklődő munkaerőpiaci minták átadásátvizsgálta a vizsgált települések földrajzi elhelyezkedése, népesség-szerkezete és a településen elérhető szolgáltatások mennyisége és minősége alapvetően meghatározza (itt kiemelten a tömegközlekedés szerepére utalunk). Az elmúlt években tapasztalható gazdasági élénkülés ugyanis a kedvező földrajzi elhelyezkedésű kistelepüléseken, a megyeszékhelyek, középmező és kisebb városok 30-40 kilométeres vonzáskörzetében a munkaerőkereslet fokozatosan élénkülésével újra lehetőséget kínál a napi bejárásra a falusi fiatalok körében. A 40 kilométernél távolabb eső településeken, illetve a közlekedésárnyékos térségekben lévő településeken (pl. zsákfalvak) ez az élénkülés azonban sokkal korlátozottabban érvényesül. A kiüresedett, vagy népeségszerkezetükben kedvezőtlen összetételű települések tömegközlekedésének újjászervezése ugyanis nem gazdaságos, így a napi bejárás feltételei nem állnak rendelkezésre. Ezekben a településeken továbbra is erősen korlátozott – még mindig többnyire a közfoglalkoztatásra fókuszáló – a falun élő fiatalok munkavállalási lehetősége.

A falusi térből való kitorési kísérletek közül esettanulmányunkban két meghatározó formát elemeztünk: a pályaválasztást és iskolai karriert, valamint a külföldön, vagy távolabbi településen történő munkavállalást.

Az iskolai karrier tervezésének vizsgálatakor azt tapasztaltuk, hogy a falusi fiatalok pályaválasztását a legtöbb esetben a közvetlen környezetben lévő lehetőségek határozták meg. A szülőknél többnyire sem anyagi forrásuk, sem motivációjuk nincs a magasabb képzettséget ígérő, de távolabb lévő szakmai képző központokba küldeni gyerekeiket. A falun maradt fiatalok többsége középiskolás korában „bejárós”, amit az anyagi helyzet mellett a szülők biztonságszükséglete is magyaráz: „szem előtt” akarják tartani a gyereket. Az önállóságra való felkészítése ezeknek a fiataloknak késik, az erős családi kötelék miatt nehezebben szakadnak ki a közösségből, válnak önállókká, s nagyobb valószínűséggel maradnak a faluban még akkor is, ha a munkapiacra a szükségesnél nagyobb kompromisszumokat kell kötniük. Ezt igazolja többek között a végzettségükhöz képest alacsonyabb státuszban dolgozó falusi fiatalok figyelemreméltó aránya is.

A pályaválasztás esetlegessége és kényszerűsége gyakran vezet az iskolai tudás és az iskola szerepének leértékelődéséhez: a megkérdozettek körében magas a 10-11. osztályból lemorzsolódott fiatalok száma.

A nehezen kezelhető anyagi, területi és kulturális hátrányok leküzdésére a tanulásra épülő karrier mellett jó megoldásnak tűnik a falusi fiatalok számára a külföld-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

di munkavállalás is. A kutatásba vont családok közül csaknem minden másodiknak volt olyan tagja, aki hosszabb vagy rövidebb ideig szerencsét próbált külföldön. A megkérdezett fiatalok közül is dolgoztak néhányan külföldi munkahelyen. Az idegen kultúra és a leválástól való szorongás miatt azonban az interjúalanyok az esetek többségében sikertelen kísérletről számoltak be. Ez nem lehet véletlen, hiszen a külföldön szerencsét próbálók többsége még a középiskolai kollégiumot sem tudta elviselni. Már abban az időben nehezen dolgozta fel a kulturális különbségeket, a másság okozta konfliktusokat és bizonytalanságokat, ezért inkább bejáró volt.

A falusi fiatalokkal készült interjúkat elemezve azonban nem csupán a külső tényezők irányította kényszerből otthon maradókka találkoztunk. A fiatalok egy része tudatos választás eredményeként él a vizsgált településen. A két fő csoportban – a kényszerből itthon maradók és a racionális, vagy tradicionális okok miatt kötődőktovábbi 3-3 alcsoportot fedeztünk fel.

Az „itt rekedtek” többsége nem rendelkezik szakmai végzettséggel, s kapcsolatok, tapasztalatok hiányában többnyire munkanélküli ellátás keretében, vagy közfoglalkoztatottként jut jövedelemhez. Az esetek nagy részében az e típusba tartozó fiatalok többgenerációs munkanélküli családokban élnek. A kialakult helyzetért általában a külső környezeti feltételeket teszik felelőssé: nincs elég munkahely, betegség stb. Szívesen elmennének innen, de a változtatáshoz szükséges erőforrásokkal nem rendelkeznek, így beletörődnek jelenlegi helyzetükbe.

A „kiváráók” a legkülönbözőbb képzettségi szinttel rendelkeznek, és úgy vélik, hogy csak átmenetileg tartózkodnak a falusi térben. A legtöbb esetben már most is bejárnak a szomszédos településre, s azon dolgoznak, hogy a városba költözés feltételei teljesüljenek (végzettség, kedvezőbb anyagiak, lakásvásárlás stb.). Többségük rendelkezik is azzal a kapcsolati, kulturális és anyagi tőkével, hogy a településről való elköltözés tervét megvalósítsa. A csoport egy kisebbik részének tagjai – főként a gyermeküket egyedül nevelő, a szülői családdal együtt élő nők – bár a „kiváráók” céljait sorolják, feltételeik inkább az „itt rekedtek” csoportjára jellemzőek. Célkitűzéseik nem kellően konkrétak, inkább vágyaikról és nem valódi, a tovább lépést előkészítő terveikről és tetteikről beszélnek.

A „falura menekülőök” többségének szüleit a könnyebb megélhetés reménye hozta a településre. Mind a szülőkre, mind a fiatalokra jellemző a település iránti alacsony szintű elkötelezettség, a kibocsátó település (többnyire nagyváros) iránti nosztalgia és a „potyautas” habitus. Nem tartoznak igazán ide, nincsenek kötődéseik. Gyökér nélküliek, a településen való jelenlétüket sok esetben átmenetinek érzik, s az első adandó alkalommal tovább állnak (állnának).

A racionális, vagy tradicionális okok miatt kötődők első csoportja a „tősgyökeresek” csoportja. Tagjai erős lokális identitással rendelkeznek, felmenőik több generáció óta a településen élnek. Kiterjedt személyes kapcsolatrendszerrel és magas presztízzsel rendelkeznek. Anyagi stabilitásukat egy jól működő vállalkozás vagy a

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

közösség által elismert közalkalmazotti szerep biztosítja. A lokális kötődést gyerekeikre is átörökítik, akik a falusi lét előnyeként a kedvező települési környezetet, az erős személyes kapcsolati hálót és a városival nem összemérhető személyes tér előnyeit emelik ki.

A „*falusi szolgáltatók*” bár nem feltétlenül itt születtek, jól hasznosítják a szolgáltatásokra épülő falusi vállalkozói lét előnyeit. A települések mérete miatt szolgáltatásuk kizárólagossága egyedi státuszt biztosít számukra. A típushoz tartozó fiatalok többsége nem önálló vállalkozó, hanem a családi vállalkozásban dolgozik, vagy azt viszi tovább. A szolgáltatási tevékenységből adódó kapcsolati háló tovább erősíti a fiatal lokális kötődését.

Az „*ifjú gazdák*” köre a családi vállalkozásokba korábban is besegítő, elkötelezett, önálló fiatalokból áll. A tapasztalati tőkéjükhöz, vállalkozói képességükhöz szakirányú képzettség is társul, s mindez alkalmassá teszi őket arra, hogy professzionális mezőgazdasági termelővé váljanak.

Mindezeket összegezve elmondhatjuk, hogy a 19–25 év közötti falusi fiatalok foglalkozási karakterek szerinti kötődéstípusait, a lokális térben betöltött szerepeiket és jövőre vonatkozó elképzeléseiket csak az elemzés során bemutatott külső és belső hatások többdimenziós terének elemzését követően érthetjük meg. A kirajzolódó kötődés típusok további kutatásával közelebb juthatunk annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy milyen kényszerpályák és új alternatívák kínálóznak a fiatalok számára a kislélekszámú falvakban a munkavégzés és jövedelemszerzés terén.

Irodalom

- Bíró Sz. – Rácz K. (2013): Foglalkoztatási lehetőségek a mezőgazdaságban. *Agronapló* 2013 (9.) pp. 105–107. <https://www.agronaplo.hu/szakfolyoirat/2013/09/aktualis/foglalkoztatasi-lehetosegek-a-mezogazdasagban> (Az utolsó letöltés ideje: 2019. augusztus 22.)
- Bóhm A. (2000): Térségi identitás Magyarországon. In: Glatz F. (szerk.): *Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 111–126.
- Fazekas S. (2016): A fiatalok a vidék jövőjét jelentik. *A falu*. Vol. 31.(3.) pp. 5–8.
- Csoba J. (2017): A szociális földprogram gazdasági és társadalmi integráló szerepe a vidéki Magyarországon. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó
- Kiss P. (2008): Falusiak (és nem falusiak) a felsőfokú tanulmányaik kezdetén. *Felsőoktatási Műhely* Vol. 2. (1) pp. 45–58.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

- Kovács K. (2016): Társadalomstatistikai helyzetkép az aprófalvas térségekről 1990–2011. In: Sikos T. T. – Tiner T. (szerk.): *Tájak, régiók, települések térben és időben*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 210–218.
- Kószegi I. R. (2018): *Fiatal agrárgazdák helyzetének vizsgálata a Homokhátságon*. PhD értekezés. Gödöllő, Egyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola https://szie.hu/sites/default/files/koszegi_iren_ertekezes.pdf (Az utolsó letöltés ideje: 2019. augusztus 22.)
- Nagy E. – Tímár J. – Nagy G. – Velkey G. (2015): A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai a leszakadó vidéki térségekben. *Tér és Társadalom*, 29(1), 35–52. <http://dx.doi.org/10.17649/TET.29.1.2680>
- Váradi M. M. (2016): Mennek, maradnak, visszajönnek. In: Sikos T. T. – Tiner T. (szerk.) *Tájak, régiók, települések térben és időben*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 461–472.
- Vida A. (2016): A hátrányos helyzetű és pályakezdő fiatalok munkaerőpiaci esélyei Jánoshalmán. In: Jancsák Cs. Krémer A. (szerk.): *Kisvárosi fiatalok, kisebbségek, új sebezhetőségek*. Szeged, Belvedere, 28–39.
- Vida A. – Vidra Zs. (2015): „Ez is segély, csak máshogy hívjuk” – helyi szegénypolitikák: segélyezési gyakorlatok és a közmunka. In: Virág T. (szerk.): *Törésvonalak. Szegénység és etnicitás vidéki terekben*. Budapest, Argumentum Kiadó, 69–90.
- Weisz M. (2016): Fiatal gazdák helyzete hazánkban – Két felmérés eredményei. *A falu* Vol.31.(3.) pp. 9–20.